

A tudományos könyvtárak kooperációja és integrációja*

A szerző egy-egy könyvtár erőforrásait és tevékenységét négy krumplihoz hasonlítja, melyet a könyvtári infrastruktúra tájára ültet rá. A krumplik között van „felettebb forró” (emberi erőforrások), „penészedő” (belső erőforrások), „aranyból való” (külső információs erőforrások) és az „újkrumpliság stádiumában megrekedt” (külső könyvtári tevékenységek). A cikk a tudományos könyvtárak együttműködésének és integrálásának intenzifikálását kívánja elősegíteni. Érinti a dunatáji információs hálózat eszméjét is.

Manapság erősebb az összefüggés a könyvtárak és az üzleti élet, a tudás és a pénz között, mint valaha is volt. Egyfelől a könyvtári szektor nagy, jól kiszámítható piacot jelent a kiadók, valamint az információs ipar termékei és szolgáltatásai számára szerte a világon. Ezért a tudományos könyvtár jelentős gazdasági szereplő. A számok ismertek. Másfelől az információ előállításában és fogyasztásában mutatkozó trendek komoly gazdasági nyomást fejtenek ki a könyvtárra, elsősorban az információs piac dinamikája és a társadalom változó információs igényei – a növekvő kereslet, az információs termékekben és kínálatukban megmutató, robbanásszerű növekedés – miatt mind az egyéni igényekhez való igazodásban, mind a szétesztásban, mind pedig a terjesztésben. Több oka van annak (elsősorban az anyagilag szegény országokban), amiért a tudományos könyvtárak nem tudják teljesíteni a mai elvárásokat. Ilyen okok például:

- ▶ növekvő kiadások változatlan költségvetés mellett,
- ▶ az új technológiák nagy beruházási igénye,
- ▶ a kooperáció és koordináció hiánya,
- ▶ intézményi merevség,
- ▶ az információ-tömeg exponenciális növekedése.

E problémák nagyobb részét talán meg lehet oldani a költségvetés megemelésével. Szükségesnek látszik azonban, hogy egy lépéssel tovább menjünk. A könyvtárat nemcsak passzív gazdasági tárgynak kell tekinteni, hanem élő gazdasági alanyként is, amely tevékeny résztvevője az információs piacnak és a vonatkozó környezetnek a társadalom egészén belül. Nem titok, hogy minden fejlett országnak elég pénze van arra, hogy kiterjesszön projekteket, valamint más költséges és magas színvonalú tevékenységeket támogasson. Az információs és könyvtári szektor egyetlen problémája, hogy miként hívja fel magára a közfigyelmet, megszerzendő a szükséges anyagi forrásokat. A fentiek alapján meg lehet tervezni, sőt: ki kell fejleszteni egy hosszú

távra szóló stratégiát és gyakorlati taktikát az információs munka és politika országos intézményei és képviselői tevékenységéhez.

A fő figyelmet az alábbi területekre kellene fordítani:

- ▶ lobbyzás, előmozdítás és politika,
- ▶ belső menedzsment és külső piaci tevékenység,
- ▶ individualizáció és specializáció,
- ▶ globalizáció, kooperáció és integráció.

A gazdasági realitás hatással van minden könyvtári tevékenységre, technológiára, a belső szervezeten minden elemére. A finanszírozás közvetlenül érvényesül a könyvtári állományfejlesztésben és az állománygyarapítási együttműködésben (resource sharing). Az anyagi erőforrások azonban mindig korlátozottak, ezért a fő feladat olyan területeket felderíteni, amelyek a gazdasági tényezőnek pozitív hatása van a könyvtári folyamatok hatásosságára és minőségére.

Első megközelítésben felvázolható a könyvtár egyszerű gazdasági modellje, amely lehetővé teszi, hogy bemutassuk a finanszírozási folyamatot és realizálódását az intézményen belül és kívül.

Egy könyvtári intézménynek öt alapvető összetevője van, amelyeket külön-külön költségvetési tételeknek lehet tekinteni. Ezek a következők:

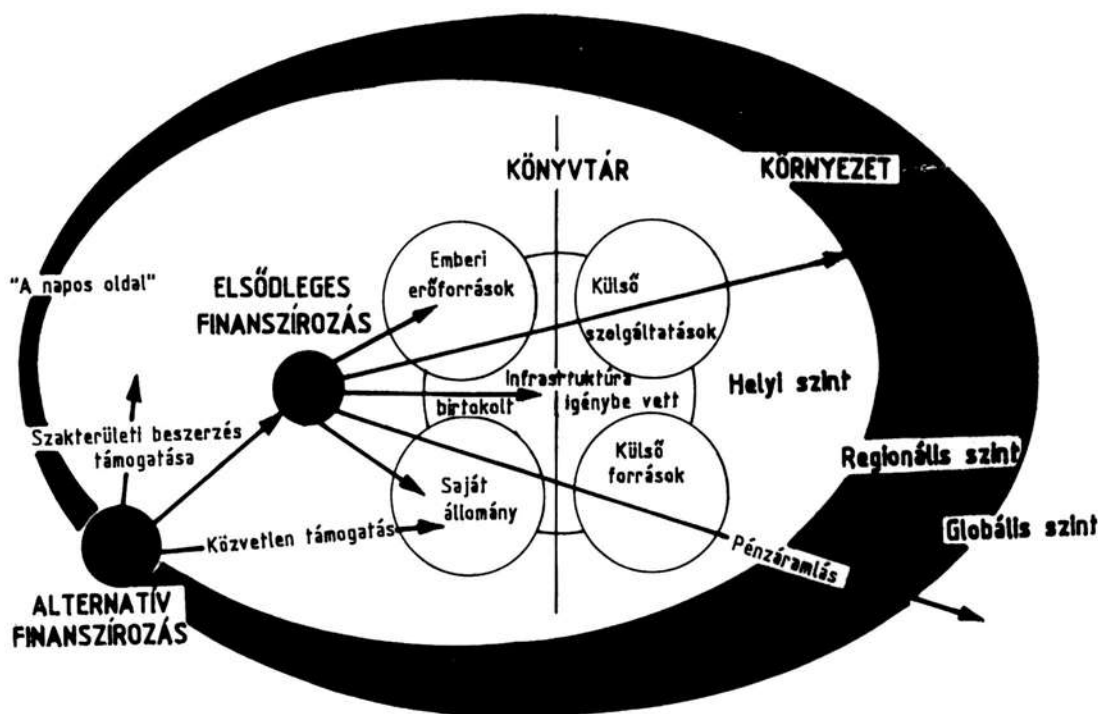
- ▶ emberi erőforrások,
- ▶ könyvtári információs erőforrások,
- ▶ külső információs erőforrások,
- ▶ külső könyvtári tevékenységek, s mint integrációs bázis
- ▶ a könyvtári infrastruktúra.

(Az egész olyan, mint négy krumpli egy tányéron – 1. ábra.)

Ennek a struktúrának rétegzett környezete van, a helyi szinttől a regionális szinten át egészen a globális szintig.

Az emberi erőforrásnak (ez felettebb forró krumpli, amellyel nagyon óvatosan kell bánni) két elválaszthatatlan területe van. Mindkettő, vagyis a szakképzett könyvtári személyzet és a megfelelő szervezeti rend,

* Készült az 1993. május 2–5. között Pozsonyban megrendezett LIBER-szemináriumra.

1. ábra „A négy krumppli modellje”

előfeltétele az optimális működésnek. A túlzottan specializálódott munkakörök gyakran határt szabnak a kreativitásnak. Kis, dinamikus teamek heterogén és komplex felkészültséggel megfelelőbbek és megbízhatóbbak. A „lelapított” szervezeti felépítés megszüntetheti a hierarchia merevségét, és utat nyit a belső kommunikációnak. Piramis helyett kör jellemzi ezt a könyvtári szervezetet. A meglehetősen önálló részlegek körülveszik az igazgatást, s egymással is, környezetükkel is együttműködnek.

A belső erőforrások (ez – bizony – penészes krumppli, amelynek soha sincs jó íze) mindig a könyvtár presztízsét jelentik. Az állomány nagyságából gyakran nem következik a minőség „nagysága”. Ebből a szempontból nem lehet minden könyvtár nagy, s nem is kell annak lennie. Pareto törvénye (20%-os döntő jelenlét) meglehetősen mozgásteret biztosít az állománygyarapítási politikában és gyakorlatban. A megoldást a specializálódásban és a kooperációban találjuk meg. A könyvtár hazai és regionális illetékességéből és a használók (gyakran nem artikulált) igényeiből következik, hogy mit, mikor, hogyan és mennyit kell gyűjteni. E területen kötelező az aktív jelenlét és a flexibilitás.

A külső információs erőforrások (ez aranyból való krumppli, de túl drága az éhség csillapítására) elengedhetetlenek manapság egy tudományos könyvtár számára. Soha nincs elég pénz minden használói igény kielégítésére vagy a teljes kínálat beszerzésére. Itt erős szakmai támogatásra van szükség és néhány új gazdasági szabályozóra. Dotált térítési díjak és a piaci hatások ötvözése elősegíti a pénz mozgását, a hasz-

nálók is érdekeltté válnak, s ezért kiszolgálásuk is javul, elégedettségük nő.

A külső könyvtári tevékenységek (ez egy örökké újkrumppli, amely soha nem érik be) körébe a könyvtári szolgáltatások széles választéka tartozik: konzultáció, fordítás, kutatás, elemzés, tanácsadás, oktatás. E területen újdonságot jelent a használók aktív toborzása és oktatása. A könyvtár marketingtevékenysége nemcsak a jelenlegi ráfordítások optimális hasznosításának a kulcsa, hanem megnyitja az utat új pénzügyi forrásokhoz is.

A könyvtári infrastruktúra (olyan tányérra hasonlít, amely soha nem elég nagy a négy krumppli számára) két sajátos részből áll. Az egyik a könyvtár tulajdonát képező épületek, technológiák és más eszközök. A második a szükséges kiadások energiára, bérletre, közlekedésre, telekommunikációra, postára. A két résznek ki kell egyensúlyoznia magát – a nagy vagyon túl költséges lehet, de elengedhetetlen a megfelelő alap a könyvtári tevékenységhez. A könyvtári technológia és felszerelés összetételének támogatnia kell a flexibilis szervezeti felépítést, s követnie kell az információs piac általános trendjeit. A széttelepített számítástechnikai kapacitás és áttekinthető kapcsolatai elősegítik a könyvtári szolgálat integrációját és komplexitását.

Hasonlóképpen ábrázolhatjuk az információs szolgáltatások jövőbeli fejlődése szempontjából fontos többi témát is. A legjobb menedzsment sem érheti el azonban a kívánt eredményt az együttműködés kezdeményezése nélkül, amely igazi hatását a helyi szint

felelt fejtheti ki. Az izolált erőforrások nem versenyképesek egy összekötött és megosztott rendszerrel, amelyben az individualizáció és a specializáció biztosítja az új és elvárt minőséget. Ezért a regionális hálózatok létrehozásának a gondolata (pl. Bécs, Budapest és Pozsony régiójában – Dunai Tudományos Információs Hálózat) realizitkusabb lehet, mint országoként egy szuperköltséges helyi információs ellátást kiépíteni.

Természetesen mind helyileg, mind átfogóan több probléma mutatkozik, amelyet meg kell oldanunk. Talán igénybe vehetjük tapasztalt kollégáink idevágó tanácsait. Maurice Line a következőket mondja.

„Fontold meg alaposan, hogyan költöd el az újabb pénzeket.

Bizonyosodj meg először afelől, hogy a jelenlegi forrásokat a legjobban használad-e fel (pl. megszüntetve a fölösleges tevékenységeket és leegyszerűsítve a bonyolult munkafolyamatokat).

Ápold kapcsolataid erős támogatókkal (országgyűlési képviselők, vezető tudósok stb.).

Ösztönözd a keresletet, és teremts „információéhséget”, még erőid megfeszítése árán is.

Fontold meg, be tudsz-e vezetni egy olyan új szolgáltatást, amely elnyeri a használók támogatását, javítja imázsodat stb.

Szerezz visszajelzéseket szolgáltatásaidról, hogy megtudj, melyek jók és melyek rosszak.

Tájékoztasd a nyilvánosságot tevékenységedről.

Gondolkozz inkább információban, használókban és igényekben, semmint könyvekben és kifejezett kérésekben.

Használj olyan példákat, melyek szerint pénzt pocskoltak el a nem kielégítő információ következtében (pl. félresikerült ipari fejlesztések, megkettőzött kutatások).

Gyakran könnyebb pénzt szerezni számítógépekre és más technológiára, mint a konvencionális könyvtári fejlesztésekre.

Hasznos lehet igénybe venni egy elismert külföldi szakértőt, még akkor is, ha nyilvánvaló dolgokat állapít meg, mert neki jobban hisznek.

Bizonyosodj meg afelől, hogy munkatársaid használókban és szolgálatban gondolkodnak.

Egy kis gyakorlati eredmény felér egy csomó elméleti érveléssel.

Nos, konzultáljunk, de segítsünk is magunkon és egymáson. Kooperáljunk küldetésünknek megfelelően az információ világában, hogy az határok nélkül és egyéb ostoba korlátozások nélkül létezzék.

Beérkezett: 1993. VII. 26-án.

Fordította: Papp István

ALEPH

AUTOMATED LIBRARY
EXPANDABLE PROGRAM

EX LIBRIS

AUTOMATES THE

of LIBRARIES

& INFORMATION CENTERS

SYSTEMS IN:

BRASIL
CZECH
DENMARK
GERMANY
GREECE
HUNGARY
ISRAEL
ITALY
PERU
POLAND
SLOVAKIA
SPAIN
SWEDEN
SWITZERLAND
TURKEY
USA

NATIONAL - UNIVERSITY - MUNICIPAL
MUSEUMS - CORPORATE - SPECIAL

UNIX: DEC, HP, IBM, ICL, SUN
VMS: DEC

DISTRIBUTED IN HUNGARY BY:
IBR GENERAL Ltd

1639 BUDAPEST, BOX 658
TEL/FAX: +36-1-156 5062

Ex Libris S.A. B.P. 1163, L-2210 Luxembourg